

باسمه تعالی

آثار توکل بر خدا در زندگی انسان

لیلا گورویی^۱

اعظم رضایی نسبی^۲

مرضیه شیخی^۳

مرضیه گورویی^۴

چکیده

یکی از ابعاد گسترده ی دین مبین اسلام مسئله ی توکل و اتکال به خداوند متعال است. توکل جزء پایه و اساس شریعت اسلام است. و در دین بسیار مورد تاکید قرار گرفته است. اعتماد به خدا جنبه ی اعتقادی دارد که وقتی با ایمان راسخ و محکم در زندگی عملی شود، و رفتار انسان مومن را تحت شعاع خود قرار دهد و منشاء آثار و برکات متعددی در زندگی وی خواهد بود لذا مقاله حاضر با عنوان: (آثار توکل در زندگی انسان) به روش توصیفی به بیان تأثیری که توکل در زندگی انسان دارد پرداخته است و به این نتیجه رسیده است که ، توکل به خدا باعث ایجاد اعتماد به نفس ، پایداری در برابر مشکلات ، قدرت تصمیم گیری و جلب محبت خدا می شود .

کلید واژه ها : آثار توکل، آرامش ،اعتماد به خدا ، اعتماد به نفس .

^۱ دبیر گروه، طلبه سطح ۲، پایه اول، مدرسه علمیه ام ابیها(س)

^۲ طلبه سطح ۲، پایه اول، مدرسه علمیه ام ابیها(س)

^۳ طلبه سطح ۲، پایه اول، مدرسه علمیه ام ابیها(س)

^۴ طلبه سطح ۲، پایه اول، مدرسه علمیه ام ابیها(س)

مقدمه

توکل بر خدا به عنوان یکی از اصول بنیادین اعتقادی در اسلام مطرح است و نقش برجسته‌ای در زندگی فردی و اجتماعی مسلمانان ایفا می‌کند. این مفهوم، به معنای اعتماد و تکیه بر قدرت و حکمت الهی در تمام جنبه‌های زندگی، به ویژه در مواجهه با مشکلات و چالش‌ها است. انسان در طول زندگی با سختی‌ها و مشکلات روبرو می‌شود. و با توجه به محدودیت‌هایی که دارد به تنهایی بر انجام دادن آنها توانا نیست چنین انسانی برای جبران حقارت خویش در عین استفاده از عوامل طبیعی و اسباب مادی، باید به نیروی غیبی و نیروی بی‌پایان خدا تکیه و اعتماد کرد و از خداوند استمداد جوید. که او را در امور زندگی موفق و پیروز کند.

توکل بر خدا یکی از این راهکارهایی است که می‌تواند به تقویت اعتماد به نفس، افزایش رضایت مندی و کاهش اضطراب کمک کند. در عین حال، با توجه به وجود دیدگاه‌های متفاوت در مورد اثرات توکل، بررسی عمیق و جامع این موضوع ضرورت می‌یابد تا بتواند به عنوان یک راهنمای عملی در زندگی روزمره مورد استفاده قرار گیرد. از اینرو به بررسی این موضوع بسیار حائز اهمیت است.

در بین متون اخلاق اسلامی، کتابهای بسیاری در این زمینه تالیف شده است که از میان آنها می‌توان به کتب زیر اشاره کرد: کتابهای تردید و توکل اثر آیت الله دستغیب که به شرح و بیان تردید و توکل به خداوند در زندگی انسان می‌پردازد، توکل و آرامش اثر استاد محمد شجاعی که بحث اهمیت و جایگاه توکل پرداخته و ده مورد از آثار توکل را نوشته است. و کتاب توکل اثر رسول عبداللہی به بیان ابعاد اصلی توکل و ویژگی‌های روانشناختی توکل به خداوند می‌پردازد، نام برد و مقاله حاضر به شرح مفهوم توکل و برخی از آثار آن پرداخته است.

مطالب در این نوشتار به روش کتابخانه‌ای جمع‌آوری شده است و در پی پاسخ به سوال زیر است:

توکل بر خدا چه تاثیری در زندگی انسان دارد؟

مفهوم شناسی

۱-۱ معنای لغوی توکل

توکل از ریشه «وک ی» در صورتی که با حرف اضافه لام به کار رود، به معنای ولایت‌پذیری و چنانچه با «علی» استعمال شود. به معنای اظهار عجز و اعتماد به غیر و در قرآن به همین معنای اخیر است.^۱ وکیل از دیگر لغات هم خانواده توکل

^۱ راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات، ص ۸۸۲

است که به معنای موکول آمده است.^۱ بنابراین وکیل کسی است که موکول، کارش را به او واگذار کرده است امت و به نیابت از او تدبیر مصدر برگرفته از واژه‌ای عربی «وکل» به معنای سپردن امر خود به غیر است. پس اگر فرد به خدا اعتماد کند و او را وکیل خود قرار دهد. خدا برایش کافی و اگر به غیر خدا توکل کند و به دنیاپیوندد، خداوند او را به غیر خود واگذار می‌کند.^۲

۲-۱ معنای اصطلاحی توکل

توکل در اصطلاح یعنی تکیه و اعتماد به خداوند در به نتیجه رسیدن کارها و در جلب سود و در دفع و زیان در امور دنیا و آخرت است.^۳ مرحوم علامه طباطبایی در این خصوص می‌فرماید: توکل عبارت است از اینکه انسان زمام امور خود را به دست غیر خود (خدا) دهد و تسلیم او شود که هرچه صلاح دید و هرچه کرد همان را صلاح خود بداند.^۴ پس توکل آن است که انسان در همه کارها خود را جاهل و عاجز بداند و کار خود را به خدای علیم و قدیر واگذار کند.^۵ البته در معنای توکل به خدا، حرکت و تلاش خردمندانه موکل برای رسیدن به هدف به جای چشم دوختن به یاری و دست‌گیری دیگران نهفته است. از این رو در تعریف برخی از صاحب نظران اعتماد به آنچه در نزد خداست و ناامیدی از آنچه در نزد مردم است در بیان معنی توکل آمده است.^۶

در کتاب اخلاق در قرآن آمده است که حقیقت توکل، «اعتماد قلبی در تمام کارها بر خداوند و صرف نظر کردن از موسوی الله» است و منافاتی با استفاده از اسباب و فعالیت‌های جسمانی و تدبیر عقلانی ندارد.^۷

همچنین در روایتی آمده که از پیامبر گرامی اسلام حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله وسلم درباره‌ی معنای توکل سوال شد که حضرت در جواب فرمودند: الْعِلْمُ بِأَنَّ الْمَخْلُوقَ لَا يَضُرُّ وَلَا يَنْفَعُ وَلَا يُعْطَى وَلَا يَمْنَعُ وَاسْتِعْمَالُ الْيَأْسِ مِنَ الْخَلْقِ فَإِذَا كَانَ الْعَبْدُ كَذَلِكَ لَمْ يَعْمَلْ لِأَخَدٍ سِوَى اللَّهِ وَلَمْ يَرْجُ وَلَمْ يَخَفْ سِوَى اللَّهِ وَلَمْ يَطْمَعْ فِي أَحَدٍ سِوَى اللَّهِ فَهَذَا هُوَ التَّوَكُّلُ : دانستن این مطلب که مخلوق نه زبانی می‌زند و نه سودی می‌رساند، نه می‌دهد و نه جلوگیری می‌کند و چشم امید برکندن از خلق. هرگاه بنده چنین باشد، دیگر برای احدی جز خداوند کار نمی‌کند و امید و بیمش از کسی جز خداوند نیست و چشم طمع به هیچکس جز خدا ندارد. این است توکل.^۸

^۱ ۵۷۳۵ ابن منظور، محمد بن مكرم، لسان العرب، ج ۱۱، ص

^۲ محمدزاده، محسن و دیگران، فرهنگ نامه سیره پیامبر اعظم، ص ۳۲۴

^۳ ابن حمید، صالح بن عبدالله، ابن ملوح، عبدالرحمن بن محمد، نضره النعیم فی مکارم اخلاق، ج ۴، ص ۱۳۷۸

^۴ طباطبایی، محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۱۳ و ۱۴، ص ۳۴۴

^۵ جوادی عاملی، عبدالله، مراحل اخلاق در قرآن، ص ۳۶۳

^۶ نویری، شهاب الدین، نهایه الادب فی فنون الادب، ج ۵، ص ۲۷۴

^۷ مکارم شیرازی، ناصر، اخلاق در قرآن، ج ۲، ص ۲۶۵-۲۶۶

^۸ نوری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، جلد ۱۱، ص ۲۱۸

مقام متوکل

استاد شهید مطهری می‌فرماید «مقام متوکل از کمال معرفت است؛ زیرا انسان هر اندازه خدا را بهتر بشناسد و از قدرت و رحمت و حکمت او زیاده‌تر آگاه گردد، دلبستگی او به خدا زیاده‌تر می‌شود توکل یک امر قراردادی نیست و یک امر ذهنی محض هم نیست که انسان در ذهنش بگوید: من توکل کردم. توکل در واقع معنایش این است که انسان در کارهای خودش فقط امر خدا را در نظر بگیرد؛ اطاعت خدا را در نظر بگیرد، وظیفه را در نظر بگیرد و در سرنوشت خودش اعتماد به خدا کند. تحدید موحد آن وقت به مرحله واقعی می‌رسد که انسان در عمل آن را تجربه کند، یعنی در مرحله آزمایش قرار بدهد. دستورات اخلاقی دینی و توحید عملی؛ یعنی یک امر تجربی، امری که انسان باید در عمل آن را آزمایش کند؛ یعنی انسان با خدا در حال داد و ستد در عمل باشد، از یک طرف او دستور خدا را به کار می‌بندد، از دستور خدا به خاطر هوای نفس و به خاطر منافع خودش منحرف نمی‌شود اگر دنبال منافع هم می‌رود بر طبق دستور خدا می‌رود، این کار اوست و آنچه که از طرف دیگر از ناحیه خدا احساس می‌کند. خداوند در آیه دوم از سوره طلاق قبل از آیه توکل می‌فرماید: «این‌ها که به شما گفته شده، اندرزهایی است که از افرادی به آن موعظه می‌شوند که به خدا و روز جزا ایمان دارند و کسی که از خدا بترسد، خدا برایش راه نجاتی از گرفتاری‌ها قرار می‌دهد» تقوا بیشتر جنبه عملی و توکل بیشتر جنبه روحی دارد. هر کسی به خدا توکل کند، کار خود را به خدا بسپارد، خدا برای او کافی است؛ ولی کار ساده‌ای نیست، یک ایمان بسیار راستینی می‌خواهد که انسان کار خودش را به خدا بسپارد و اگر انسان کارش را به خدا بسپارد، حس می‌کند او کافی است و دیگر به هیچ چیز دیگری احتیاج ندارد، خدا امر و فرمان خودش را می‌رساند: «ان الله بالغ امره»؛ یعنی آنچه را که خداوند امر و اراده کرده است. تخلف ناپذیر است و کار را به کسی می‌سپارد که مانع در مقابل اراده او معنی ندارد و به کسی سپرده‌ای که او برای هر چیز حد و اندازه و کاربرد محدودی قرار داده است: «قد جعل الله لكل شیء قدراً»؛ ولی خودش فوق حد و اندازه و کاربرد محدود است؛ پس هر کس به خدا توکل کند، او را کافی است. درباره تقوا این گونه است: هر کسی که تقوای الهی داشته باشد، خدا را بیرون آمدن از مشکلات را برای او فراهم می‌کند و خدا به او روزی بی‌حساب لا یحتسب می‌دهد.

توکل پیامبر اسلام

^۱ «فان تولو فقل حسابی الله بالله الا هو علیه توکلاس وهورب العرش العظیم»؛ اگر آنها از حق روی بگردانند،

نگران مباش! بگو: خداوند مرا کفایت می‌کند، هیچ معبودی جز او نیست، بر او توکل کردم و او صاحب عرش عظیم است! پیامبر بزرگوار اسلام، زمانی که در برابر مشکلات سخت قرار داشت، خداوند به او تعلیم داد چگونه بر مشکلات پیروز گردد. این آیه به خوبی نشان می‌دهد انسان هر قدر تنها باشد. اگر توکل بر خدا داشته باشد، مشکلی ندارد؛ زیرا خدا رب عرش عظیم و دارای قدرت بی‌نظیر است، قدرتی که قدرت‌های ناچیز بندگان در مقابل آن اثری ندارد، جایی که عرش و عالم بالا با آن

همه عظمتی که دارد در قبضه قدرت اوست، چگونه ممکن است بندگان متوکل را در برابر مشکلات دشمنان تنها بگذارد؟ در آیه قبل سخن از رافت و دلسوزی پیامبر بود، در این آیه می‌فرماید: مبدا کسی خیال کند که سوز، تلاش و رفت آن حضرت به مردم به دلیل نیاز به مردم بوده است؛ زیرا اگر همه مردم از او اعراض، خدا با اوست، همان گونه که اگر همه مردم رو به خورشید کنند یا پشت به آن، هیچ اثری در خورشید ندارد. (۱۲)

آثار توکل به خدا

بدون شک توکل، آثار مثبتی در پی دارد. که در کلیه شئون فردی و اجتماعی انسان تاثیر میگذارد توکل بر خدا در زندگی فردی و اجتماعی انسان آثار بسیار ارزشمند و عظیمی دارد برخی از این آثار عبارتند از:

۱_ اعتماد به نفس و پایداری در برابر مشکلات

از آجا که متوکلان کار خود را به خدا واگذار میکنند همان خدایی که همه جا حاضر و بر همه چیز توانا است. نخستین اثر مثبتی که در آنها پدید می‌آید. اعتماد به نفس و مقاومت در برابر سختی هاست. اگر کسی خود را در برابر دشمن تنها ببیند هرچه قدر نیرومند باشد، بزودی روحیه و اعتماد به نفس خود را از دست خواهد داد؛ ولی اگر احساس کند لشکر نیرومندی پشت سر اوست، احساس توانمندی میکند. هر چند مزدش ناتوان باشد در حدیث فرزندمانندی از امیرالمومنین نقل شده: «كَيْفَ أَخَافُ وَأَنْتَ أَمَلِي وَ كَيْفَ أَصَامُ وَأَنْتَ مُتَكَلِّي» چگونه بترسم در حالی که تو امید منی و چگونه مغهور شوم در حالی که تکیه گاه منی.^{۱۱}

منابع. نقل از

۲_ قدرت تصمیم گیری

انسان وقتی به خدا توکل کرد از حالت سرگردانی و تردید بیرون می‌آید و به یاری خداوند امیدوار می‌شود؛ بنابراین می‌تواند قاطعانه تصمیم بگیرد. یکی از عواملی که افراد نمیتوانند تصمیم بگیرند نداشتن پشتوانه قوی، احتمال شکست و احساس ناتوانی آنهاست. در حالت توکل به خدا، فرد احساس می‌کند که خداوند، او را یاری خواهد کرد. به همین جهت با جرأت و توانمندی هرچه تمام تر اقدام میکند. خداوند متعال در این مورد می‌فرماید: فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ (۱۵۹) هنگامی که تصمیم گرفتی به خدا توکل کن

۳_ جلب محبت خداوند

مجلسی، ۱۳۶۵، ج ۹۱، ص ۲۲۹^{۱۱}

۵- نیکوکاران،... ان الله يحب المحسنين؛" ۲ خداوند نیکوکاران را دوست دارد.

۶- مجاهدان، "...ان الله يحب الذين في سبيله..." ۳ خداوند کسانی را دوست دارد که در راه او پیکار می کنند.

۷- مجریان قسط و عدالت

.... ان الله يحب المقسطين؛" ۴ خدا عادلان را دوست دارد. این ها گروهی از انسان ها هستند که مورد محبت خدا قرار گرفته و خداوند آنان را دوست دارد. معنای محبت خداوند به بنده این است که خداوند حجاب ها را از قلبش پاک می کند، تا وی با چشم دل او را ببیند و او را برای رسیدن به مقام والای رب الهی توان می بخشد. همین اراده خدا نسبت به بنده محبت اوست. به بیان دیگر، محبت خدا عبارت است از تطهیر باطن بنده از غیر خدا و خالی نمودن وجودش از هر مانعی که بین او و خدایش حایل فاصله می شود^۵

۴_ نیرومندی و شکست ناپذیری:

امام باقر علیه السلام میفرماید: (مَنْ تَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ لَا يَلْبِسُ وَ مَنْ اعْتَصَمَ بِاللَّهِ جَزَمُ) کسی که به خدا توکل کند، مغلوب نمی شود و کسی که به دامن لطفش چنگ بزند شکست نمیخورد

۵_ ترک گناه و عدم سلطه ی شیطان بر متوکلان

افراد هراندازه «ایمان و توکل» داشته باشد، به همان اندازه زیر سلطه شیطان بیرون بوده در نتیجه از آلودگی و انحراف، مصون خواهند بود. خداوند در این باره میفرماید: إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ چرا که شیطان بر کسانی که ایمان دارند و به پروردگارشان توکل میکنند تسلطی ندارد. تسلط شیطان بر انسان در صورتی است که رابطه ی انسان با خدا ضعیف باشد و از هوای نفس خود پیروی کند. اما اگر رابطه اش با خدا محکم باشد به گونه ای که در همه ی کارها به خدا توکل کند و اعتمادش فقط او باشد، در وی مصونیتی ایجاد می شود که شیطان قادر به نفوذ در او نخواهد بود. وسوسه های شیطانی از چیزهایی است که همه انسان ها درگیر آن هستند و تا وقتی که در مرحله قلب است و به اظهار و زبان در نیامده گناه محسوب نمی شود. شیطان با ابزار شهوت، خیال و وهم، انسان را به سمت گناه می خواند و وسوسه می کند و وسوسه های شیطانی باعث بدی ها و گناهان می شوند.

۱

همان: ۱۹۵^۲

صف: ۴^۳

مآخذ: ۴۲^۴

شیر، سید عبدالله، کتاب الاخلاق، ص ۴۱۲ و ۴۱۳^۵

منابع: تفسیر نور ج ۱ ص ۱۰۰ (التذکر مجالس المطلوب) غرر الحکم و درار الکلم ج ۱ ص ۳۶ (منابع: ۱_ آل عمران ۱۵۹، ۳

۲_ آل عمران ۱۵۹، ۳

۳_ محمد ری شهری ۱۳۷۲_ جلد ۱۰ ص ۶۸۱

یکی از آثار توکل آرامش و اطمینان قلبی است توکل به خدا بذر امید در دل می باشد و زمینه رهایی از رنج و افسردگی و اضطراب را فراهم می سازد امیرالمومنین علی علیه السلام در این خصوص میفرماید؛ لَيْسَ لِْمُتَوَكِّلِ عَنَاءٌ كَسَى كَهْ بِه خَدَا تَوَكَّلْ كُنْد، رَنْج وَ خُسْتَكِي رُوحي نَدَارِد . مَنِ تَوَكَّلَ عَلَي اللّٰهِ أَضَاعَتْ لَهُ الشَّيْبَاتُ وَ كَفِيَ الْمَوْنَاتُ وَ أَمِنَ التَّبْعَاتُ كَسَى كَهْ بِه خَدَا تَوَكَّلْ نَمَائِد تَارِكِي شَبِهَاتِ بَرَاي او رُوشن مي شود ، زمينه ي پيروي اش فراهم ميشود و از مشكلات و رنج ها رهايي مي يابد: دَلِيلِ عَمْدَةِ اضْطِرَابِ وَ اِفْسَرْدَكِي ، تَفْسِيرِ نَادِرِسْتِ فَرْدِ از حَوَاثِ وَ رَخْدَاةَايِ زَنْدَكِي ، وَ احْسَاسِ نَاتَوَانِي وَ تَنْهَآيِ اسْتِ . بَا تَوَكَّلْ بِه خَدَا «فَرْدِ احْسَاسِ تَنْهَآيِي نَمِي كَنْد وَ خَوْدِ رَا بِه نِيروِي شَكْسْتِ ناپذيري متكي ميداند كه همه چيز در دَسْتُ وَ فَرْمانِ اوسْت . لَطْفِ وَ رَحْمَتِ وَ مَهْرَبَانِي خَدَاوندِ رَا در هَر لحظه زَنْدَكِي خَوْدِ احْسَاسِ مي كَنْد وَ بَا خَدَاوندِ رابطه ي عاطفي بَرَقَرار مي كَنْد وَ بِه آينده اميدوار بوده وَ بِه تَفْسِيرِ دَرِسْتِ از رَخْدَاةَايِ زَنْدَكِي دَسْتُ مي يابَد در اين صَوْرَتِ اِفْسَرْدَكِي وَ اضْطِرَابِ وَ اخْتِلَالَاتِ روانِي در افْرادِ كَمْتَرِ مَشَاهِدِه ميشود . كَفَايَتِ اُمُورِ يَكِي ديگر از آثار تَوَكَّلْ بِه خَدَا سْت . افْرادي كه بِه خَدَا تَوَكَّلْ ميكنند ، خَدَاوندِ بَرَكْتِ رَا در دارايي آنها قَرار مي دهد وَ آنانِ رَا در انْجَامِ كارها ياري مي كَنْد . وَ حتّي بالاتر از آن ، كارهايي رَا كه از طاقْتِ وَ توانِ فَرْدِ خارِجِ اسْت ، خَوْدِ انْجَامِ مي دهد قرآن در اين باره مي فرمايد : « مَنِ يَتَوَكَّلْ عَلَي اللّٰهِ

فهو حسبہ» کسی که به خدا توکل کند ، خدا او را بس است در روایات نیز آمده است «من يتوكل على الله كفاء الامور» کسی به خدا توکل کند خدا او را یاری خواهد کرد .

آرامش درونی و اطمینان قلبی در سایه توکل انسان به خدا به دست می‌دهد. زمانی که حضرت موسی علیه السلام قوم خود را شبانه به سوی سرزمین موعود رهبری می‌کرد، سعی می‌نمود ایمان به خدا را در دلشان زنده کند. نزدیکی صبح قم خسته موسی، خود را با فرعونیان رو در رو دیدند که آنها را دنبال می‌نمودند، از ترس به خود لرزیدند و اظهار داشتند توان مقابله با فرعونیان را نخواهند داشت؛ ولی حضرت موسی علیه السلام آنان را قوت قلب داده و گفت: جای هیچ نگرانی نیست، چون خدا با ماست. چون گرفتار شدند. موسی علیه السلام فرمود: پروردگارم با من است و مرا راهنمایی خواهد نمود. (۱) ۲

در همین باره حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: اصل قوه القلب التوکل علی الله؛ ریشه قوت قلب توکل بر خداست. ۳
۷- دست یابی به حرمت و ارزشمندی :

یکی دیگر از آثار توکل به خداوند دستیابی به حرمت و ارزشمندی است افرادی که توکل آنها به خداست و هیچگاه حاضر نیستند به سوی دیگران دست طمع بکشایند، همیشه نزد خود و دیگران حرمت و احترام دارد در روایتی آمده است اللهم أعزتی باتوکل خدایا مرا در سایه ی توکل، عزیز و سرافراز کن ۴

۸- عدم نگرانی از حوادث

فردی که توکل و اعتمادش به لطف و یاری خداوند باشد هیچگاه از روی کردن و پشت کردن مردم و ستایش و تحقیر دیگران متاثر نمی‌شود. و حالت انفعالی به خود نمی‌گیرد. بلکه خود را مکلف به انجام وظیفه میداند و نتایج کار را به خدا واگذار می‌کند خداوند در قرآن خطاب به پیامبرش می‌فرماید: فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ مِتْنَاعِي به آنها [منافقان] نکن و از نقشه‌های آنها وحشت نداشته باش بر خدا توکل کن کافی است او یار و مدافع تو باشد.

نتیجه گیری

۱ شعرا سوره ۲۶ آیه ۶۱

۲ شعرا سوره ۲۶ آیه ۶۲-۲۴

-محمد ری شهری، میزان الحکمه، ج ۹، ص ۵۴۵

-غسل ۹۹، ۱۶ - به نقل از آمدی، ۱۳۷۳، ج ۵، حق ۷۲ ۲-آمدی، همان، ص ۴۱۴ ۳-مجلسی-۱۳۶۳، ج ۹۰، حق ۱۱۷ ۱- طلاق ق ۳، ۶ ۲- نقل از

محمد ری شهری، ۱۳۷۳، ج ۱۰، ص ۶۸۳، ۶۸۱

توکل به معنای اعتماد کردن به خدا در تمام کارها است؛ صفتی است که اگر فرد خود را به آن آراسته نماید در تربیت او و طی کردن مسیر بندگی به وی کمک مینماید. توکل بر خدا آثار متعددی در زندگی انسان دارد که در مقاله حاضر با عنوان «آثار توکل در زندگی انسان» به این آثار اشاره شدو نتایج حاصل از آن عبارتند از :

- ۱- توکل و اعتماد به خدا در امور به عنوان یکی ویژگی سودمند در کنار آمدن با مشکلات و مقاومت در برابر یأس و ناامیدی و مهار اضطراب و افسردگی می باشد. گاهی مواقع آدمی در بلا و مصیبتی گرفتار می شود و هیچ راه نجاتی را برای خود پیدا نمی کند در این هنگام فرد مستأصل می شود و ناامیدی از هرجا به خداوند روی می آورد. طبق آیه ۳۲ و ۳۳ سوره ی طلاق: هر کس تقوای الهی پیشه کند خداوند راه نجاتی برای او فراهم می کند و او را از جایی که گمان ندارد روزی می دهد و هر کسی بر خدا توکل کند کفایت امرش را می کند خداوند فرمان خود را به انجام میرساند و خداوند برای هر چیزی اندازه ای قرار داد.
- ۲- توکل به خدا باعث اعتماد به نفس و پایداری در امور می شود
- ۳- قدرت تصمیم گیری فرد متوکل خیلی بیشتر از افراد دیگر است . انسان هرگاه می خواهد در زندگی تصمیم بگیرد حتی اگر آن تصمیم مهم نباشد و مربوط به مسئله کوچک و پیش پا افتاده ای باشد باید برخداوند متعال توکل نماید آنگاه خواهد دید که چگونه قدرت تصمیم گیری پیدا خواهد کرد و از عواقب آن نمیرسد .
- ۴- خداوند فرد متوکل را دوست دارد :انسان مومن و خود ساخته کارهای خود را به خدا می سپارد و خداوند در جمیع مراحل زندگی پشتیبان خود می داند
- ۵- کسی که به خدا توکل کند شکست نمیخورد و مغلوب نمی شود
- ۶- افراد هر قدر دارای ایمان و توکل باشند به همان اندازه زیر سلطه ی شیطان بیرون بوده

فهرست منابع

*قران کریم

*نهج البلاغه

- ۱- ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت، دارصادر، چاپ سوم، ۱۴۱۴ ه ق.
- ۲- جبران مسعود، فرهنگ الرائد، مترجم: رضا انزابی، مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی، چاپ سوم، سال ۱۳۹۲
- ۳- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، بیروت، دارالقلم، چاپ اول، ۱۴۱۲ ه ق
- ۴- شبیر، سید عبدالله، الاخلاق، مترجم: حسین حسن زاده، صادق حسن زاده، قم، انتشارات آل علی، چاپ دوم، سال ۱۳۹۲
- ۵- طباطبایی، محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، بی جا، منشورات اسماعیلیان، بی تا.

۶- فیض کاشانی، محسن، المحجة البيضاء فی تهذیب الاحیاء، قم، انتشارات جامعه مدرسین، بی تا.

۷- مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، بحار الانوار، بیروت، المؤسسة الوفاء، چاپ دوم، ۱۴۰۳ ه ق.

۸- محمد زاده، محسن و دیگران، فرهنگ نامه سیره پیامبر اعظم، تهران، پژوهشکده ی باقر العلوم، ۱۳۹۵- ۱۳۹۶ ه ش .

۹- محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، قم، مکتب الاعلام اسلامی، چاپ دوم، ۱۳۶۷ ه ش.

۱۰- مکارم شیرازی، ناصر، اخلاق در قرآن، قم ، مدرسه امام علی بن ابی طالب (علیه السلام) چاپ اول، ۱۳۷۷ ه ش.

۱۱- نراقی، احمد، معراج السعاده، تهران، انتشارات اسلامیة تهران، ۱۳۸۸ ه ش.